

EGYHÁZI SZEMLE.

Külföldi egyházi élet.

A míg hazánkban az ultramontanizmus szellemének megnyilatkozása alig számbavehető (?) jelenségekben, egy-egy tanár elcsapása, néhány száz prot. család elhalászása, Molnár apátkanonok kitüntetése és más efféle, szót sem érdemlő kicsinyiségekben történik és épen ezért tudomást sem veszünk róla: addig bezzeg nagy az izgatottság Németországban, mert a szentséges római pápa az ú. n. Canisius-encyclikában eme derék jezsuitát Melanthon mellé, sőt fölé emelte, Luthert a lázadás zászlóbontójának, a protestantizmust erkölcsi mérregnek, tévelynek merte, a vaticanismusnak immár közel 400 év óta megszokott „stylus curialis“-a szerint, nevezni. Hála az égnek, ez minket annyiban érintetlenül hagy, mert hát az encyclika Németország, Schweiz és Ausztria püspökeihez és nem egyszermind a magyar római kath. püspökökhöz is volt intézve, tehát ránk nincs adresse-álva. Így a felekezeti béke épségben (?) fenmaradván, nyugodtan túrhetjük a jövőben az évenként visszatérőleg bekövetkező 3–400 család elvesztését; hiszen így volt ez a múltban is, sőt... „több is veszett Mohácsnál“ ...

Azonban a heves vérű németek nem hagyhatták a pápszót válasz nélkül. Felelt először a hessen-darmstadti egyházi főtanács, folytatta a Gusztáv Adolf-egylet, következett reá az „Evang. szövetség“ válasza és sok más, és végül ott lebeg a levegőben a végső válasz. a vatikáni porosz követ visszahívásának pengetett terve s talán egy újabb, kis szabású „Kulturkampf“.

A hessen-darmstadti egyházi főtanács a hesseni tartományi egyház lelkészeihez intézett hirdetményében a következőleg szól: „XIII. Leo pápa a Canisius-jubiläum alkalmából Németország, Ausztria és a Schweiz érsekeihez és püspö-

keihez egy köriratot intézett, melyben a reformatiót és a reformátorokat oly módon kisebbíti, a mint ez, így hivatalból, Németország katolikusaihoz bocsátott hirdetményben még sohasem történt. A pápa Luthert „a lázadás első zászlóbontójának” nevezi, majd beszél az erkölcsi romlottságnak, a tévely — azaz az összefüggés szerint a reformatori tanok — által bekövetkezett s a végletekig ható fokozódásáról és a csaknem minden német tartományra kiáradt „veszélyteljes mérégről”. — A római egyház fejének eme nyilatkozatai a mainzi püspök félhivatalos lapja, a „Mainzer Journal” útján Hessen kath. lakossága között terjesztetik és pedig részben kiemelt szedés által szembetűnővé téve, a mi mind csak arra szolgálhat alkalmul, hogy a felekezetek békés együttélését felzavarja”. Ezen, a prot. egyház és a reformátorok ellen irányuló, igazságtalan és teljesen alaptalan vádaskodással szemben fellépni: hivatalos kötelességüknek tartják. Ezért elég kiméletes hangon bár, de teljes erővel visszautasítják azon vádakot, melyeket a pápa légből röpiteni jónak látott és az erkölcsi romlottság megítélése végett utalnak a katolikus és protestáns népek erkölcsi állapota között fennálló különbségre.

A „Gusztáv Adolf”-egylet 50-ik nagygyűlésén, mely Berlinben a német császárné és a császár képviseletében Albert főherceg jelenlétében dr. Pank Ottó lipcsei superintendens elnöklete alatt tartatott, mindjárt a szept. 29-diki megnyitó ülésben dr. Pank és különösbbe dr. Barkhausen, a porosz egyházi főtanács elnöke nyilatkoztak e tárgyban. Dr. Pank röviden szólott XIII. Leo köriratáról. „Mi nem akarunk — úgymond — abba a hibába esni, hogy hasonló hangon beszéljünk; ezt ker. érzületünk tiltja nekünk. De a felekezeti béke szempontjából csak panaszkodhatunk a hasonló kihívások miatt és az igazság érdekében Isten s emberek előtt határozottan és teljes nyugodtsággal visszautasítjuk azt. Mi elvileg nem ápolunk semmiféle támadó czélzatokat. Jövőben is az apostol szavait követjük: „Ha lehetséges, a mennyiben ti tőletek függ, minden emberekkel békességesen éljete”. Azonban nem hagyunk fenn az iránt semmi kétséget, hogy bennünket semmi hatalom el nem szakíthat és el sem szakít a próféták és apostolok útján vetett isteni fundamentumtól, melynek szegeletköve a Jézus Krisztus, az üdvösség egyetlen alapja s a bűnösségben az egyetlen vigasztaló: ő benne van egyedül váltságunk hitből, az ő vére által, mindnyájunknak, kik az ő engesztelő keresztyét megragadjuk.” — Azonban dr. Barkhausen beszéde még jobban felvillanyozta a közönséget s az ultramontán sajtó, p. o. a „Germania” és a „Kölnische Volkszeitung” visszhangja

arra mutat, hogy nemcsak a gyűlésben, nemcsak a protestánsok soraiban, hanem a kath. világban megtalálta azt a hűrt, melyet érinteni akart a keblekben. Beszédje legkiemelkedőbb része a következő: „Bennünket nem érinthet az, ha — a mint nem régen is tapasztaltuk — az Alpokon túli tévelygő csalatkozhatlanság súlyos szidalmakat szór ex cathedra a mi drága evang. egyházunk és különösen a reformationnak ama hősei ellen, kiknek működése épenséggel nem méreg, hanem amaz átható só volt, melynek üdvös hatása az evang. egyház határán túl, messze is nyilvánult. És nem is szabad, hogy érítsen bennünket, ha a vakbuzgó önhittség merészkedik az evang. egyház királyi védurát kisebbíteni azért, mivel ez egy hithű protestáns város (Magdeburg) evangéliumi marttyorságáról a tisztelő elismerés szavaival szólott. Őrizzük meg mindezen támadásokkal szemben az evangéliumi hitbizonyosság bizó bátorságát és álljunk meg férfiasan ama zászló mellett, melyet Luther az ő reformátor társaival lobogtat előttünk. Ez a zászló nem a lázadás zászlaja; az igazság lobogója az, azé az igazságé, melyet egyedül a hit által megragadott isteni kegyelem munkál, melynek követsége a miképen évszázadokkal ezelőtt megszabadítá a világot a súlyos tévelygések kötelekeiből, úgy most is egyedül teremthet bizonyosságot a bűn által szorongatott emberiség számára, a bűnbocsánatot és reménységet az örök élet felől. És minél dőlyfösebben és harc-vágyóbban magasztalják, még napjainkban is, a lelkiismeretnek a rabszolgaságba való visszatérését — a minek következtében már nemcsak egy nemes nép ment tönkre — mint a népelet minden bajainak orvosszerét; legyen a mi meggyőződésünk nyugodt szilárdsága annál biztosabb a felől, hogy az evangéliumból és csakis az evangéliumból fakad amaz ifjító forrás, mely a mi német népünk egészségét, üdvét és jövőjét biztosítja“.

Az „Evang. Bund“ 10. nagygyűlésének természetesen egyik legfontosabb tárgyát képezte a kérdéses encyclika és tanácskozásainak eredményeül a következő határozatot hozta: „A német protestantismus érdekeinek megóvására alakult Evang. Szövetség 10. nagygyűlése fennen és a leghatározottabban tiltakozik a római pápának az ú. n. Canisius-ünnep tárgyában megjelent körirata ellen. Ez a körirat az evangélikus hitnek valótlanágokkal teljes szidalmazása, kigúnyolása a német evang. öntudatnak és a történeti igazságnak, szenvedélyes megtámadása a felekezeti békének. Valótlanág és rágalom az, hogy „Luther a lázadás zászlaját emelte fel“. Ő az evang. lelkiismereti szabadság szent zászlaját bontá ki, de

egyszersmind új alapjait veté meg az isteni és emberi rend iránt való lelkiismeretes engedelmességnek. Valótlanság és rágalom az, hogy a reformatio az erkölcsi romlottságnak volt forrása, hogy a reformatio által a legfőbb javak veszélyeztetettek. A reformatio a római ultramontán papság évszázados erkölcsi romlottsága ellen lépett fel; a reformatio a római babonáság által komolyan veszélyeztetett legfőbb javakért küzdött“.

Ezen lelkes és erőteljes hangok, melyekhez valószínűleg még több is fog csatlakozni, minden szépségük és erejük daczára is csak . . . szavak. És bár az ultramontán sajtó rosszul palástolt ámulattal csodálkozik a Canisius-encyclica ezen „nem várt“ és „érthetetlen“ hatásán, azonban kétségtelen, hogy a Vatikánban igen jól tudják, hogy a XIX. század végén már nem naivságból szoktak afféle erős kifejezéseket használni, mint a minőkkel XIII. Leo Luther és a reformatio ellen élt. Az ultramontanizmus részéről minden protestáns és nem protestáns liberális álláspont ellen régóta, rendszeresen folyó és lassan-lassan több helyt már diadalmaskodó harcznak egy biztató szentesítése van ama szavakban és nem lehet csodálkozni, hogy a pápa szavait a német protestantizmus körében cselekvény-erejűnek, t. i. az ultramontanizmus működésében testet öltőnek fogják fel s vele szemben szintén „tettet“ sürgetnek. A „Rhein. Westfal. Politische Nachrichten“ már is tudni véli, hogy a porosz országgyűlés legközelebbi ülészakában indítványt fognak tenni az iránt, hogy a pápa nyilatkozataira feleletül szüntessék be a porosz követségi állást a Vatikánban. Sőt sokan arról is megvannak győződve, hogy mostan egy ily javaslat többségre bizton számíthat a képviselőházban, annyival inkább pedig, mivel ama remények, melyekre tekintettel állíttatott vissza 1882-ben az 1873 óta szünetelő vatikáni porosz követség, nem valósultak és nem következett be az, hogy az a félreértések ellen oltalmul és a béke javára fog szolgálni. A Vatikán folyton ellenséges érzületet tanúsít a német birodalom ellen és ennek békés ügymenete zavarása végett kész bármilyen ellenséges törekvésekkel szövetségbe lépni. Mostani nyilatkozata erősen érinti a császárt is, ki mint porosz király, a porosz evang. egyház védura s a ki a mellett 1893-ban a wittenbergi templom felavatása alkalmával, a többi német protestáns fejedelmekkel együtt hitvallást tett a maga evangélikus meggyőződéséről s a mely hitvallást mindnyájan Luther amaz asztalánál írtak alá, melyen a nagy reformátor egykoron a német fejedelmekhez és a német néphez intézett üttörő művét írta volt. A Canisius-encyclica meg-

sértése a protestáns Németországnak, a protestáns császárnak és fejedelmeknek. Figyelmeztetnek arra, hogy Bismarck 1873-ban azzal indokolta meg a vatikánt német követség megszüntetését, hogy a német birodalom képviselője nem hallhat oly beszédet, melyet hivatalosan tudomásul nem vehet. A mostani encyclica hangja is bizonyára ilyen. Figyelmeztetnek továbbá arra, hogy a túlnyomólag prot. államok egyáltalában nem tartanak követeket a Vatikánnál, sőt a követtartásnak, tekintettel a pápa megszűnt és pedig teljesen megszüntetett világi hatalmára, egyáltalában nincs is értelme.

Hogy vajjon be fog-e következni a porosz követség megszüntetése, vagy nem: az persze annyival is inkább kérdéses, mert eddig fontosabb személyiségek nem igen nyilatkoztak e kérdésben. Az kétségtelen, hogy egy új „Kulturkampfnak“ fogná e lépés nyitányát képezni, azonban az is bizonyos, hogy az az állapot a maitól lényegében nem különböznék; mindössze is akkor bevallottan folynék az, a mi ma be nem vallva bár, de folyton pusztít.

Tudjuk és érezzük mi is, de szépítjük az ultramontanizmussal folytatott harcainkat, illetőleg ezek szomorú eredményeit és még liberális sajtónk merészel „hazafias klérus“-ról beszélni is. Pedig ide illik Kálmán király bölcse törvénye: „de strigiis quae non sunt. . .“ Az ultramontanizmus ma az egész kath. egyházat megposhasztotta. A XVII. században még volt magyar vagy francia klérus, habár a hazafiság akkor is csak úgy „módjával“ szerepelt; ellenben ma Majláth és Schlauch között csak a politikai „raison“-ban van különbség, a mit belátunk, ha az új egyházpolitikai küzdelmekre, ezek előzményére s következményeire tekintünk. Azonban szerencsések vagyunk, hogy még legalább ily „raison“ is van a mi magas klérusunkban. — Íme Bajorországban odáig mennek a pápisták, hogy egyik fundamentális tanukat, az eretnek-kereszttség érvényességét is megtagadják tisztán eretnek-gyűlölethől. A kath. egyházba áttérő eretnekeket újra keresztelik és pedig tekintet nélkül korábbi hitfelekezetükre, holott eddig legfeljebb az unitáriusokat rebaptizálták csak, már t. i. a hol rebaptizálták. Ezen praxis még a túlnyomólag kath. Bajorország kath. kultusministerét is felszólalásra bírta, ki — nem épen ok nélkül — aggódván ez eljárás folytán bekövetkező élénkebb felekezeti surlódások miatt, szelíden figyelmezteté a kath. bajor püspököket, hogy ezen újakereszteléseket ne vegyék nagyon szigorúan. Ha ezen intésnek nem lesz fogantatja, a minthogy valószínűleg nem is lesz, Bajorországban éles felekezeti háborúra lehetünk elkészülve.

Az ultramontanizmus egyik gyümölcséről szólott az „Evang. Bund“ mostani gyűlésén Beyschlag, midőn felhívta az Evang. Bund figyelmét az idejé landshuti kath. gyűlés azon határozatára, mely a konvertáló prot. theologusok gyámolítására szolgáló alap létrehozását célozza. Ime ott vagyunk a XIX. század végén, hol voltunk a XVII. és XVIII-ban. XIV. Lajos, Kolonics és Batthyány „fundus convertitoruma“ újból felelevenedik, a mire a feleletet és pedig a megokolásban eléggé éles feleletet Beyschlagnak elfogadott amaz indítványa adta meg, hogy állíttassék egy menedékhely oly római kath. lelkészek számára, kik helyzetüket a mostani római egyházban elviselhetlen igának találják ugyan, azonban az általuk megszerzett lelkészi képesítés nem elegendő arra, hogy maguknak más élethivatást válasszanak. Elmondta, hogy az ő tapasztalata szerint még alig fordult elő 3—4 eset, a midőn evang. theologusok convertáltak, ellenben tény az, hogy Párisban több száz bérkocsis került ki az egykori kath. lelkészek közül, kik alacsonyfokú képzettségök folytán magasabb állást nem nyerhettek.

Nem érdektelen az sem, hogy míg a mi ultramontánaink még a klerikális név ellen tiltakoznak is, addig a mult szept. 1—3. napjain Mailandban tartott XV-ik olasz kath. congressus elnöke, Bottini marchese dicsekedve ismerte el, hogy ő és elvbarátai büszkén vallják magukat klerikálisoknak. „A mi felsőbbségünk — úgymond — a pápa, a püspökök, a papok. Mi a klérus alá vagyunk vetve és ha ezért bennünket klerikálisoknak neveznek, mi dicsekszünk ezzel a névvel, mely minket ellenfeleink szemében lealacsonyít, de a mely valójában egy „dísz-név“, mivel a papság fényéből reánk is esik egy visszaverődött sugárka „és mi a mi bizottságaink, gyűléseink, egyleteink által az egyház nemesi gárdáját képviseljük“. — A gyűlés tárgyai között de Mojana ügyvéd „Olaszország és a pápaság“ czímen azt fejtegette, hogy Itália külső és belső függetlensége csakis a szintén szabad pápaság vezetése mellett érhető el, ezért a legfőbb dolog a pápát „kiszabadítani“. — Majd továbbá a választásoknál gyakorlandó passivitásról tanácskoztak és megállapodtak abban, hogy a pápa kifejezett kívánsága, tehát a legfőbb törvény értelmében. a jó katolikus csakis a községi és kereskedelmi kamarai választásokban vehet részt. A politikai választásoktól tartózkodni és ezen passivitásnak minél nagyobb propagandát kell csinálni. Tanácskoztak még a socialis kérdésről, az iskola-ügyről, a kath. diákegyletek felvirágoztatásáról és egy kath. olasz egyetem alapításáról. A pápai áldást kérő brève

s a hódoló felirat természetesen nem maradt el Ez utóbbiban az antiklerikális olaszok „apagyilkos“ névvel illetetnek, kik XIII. Leo „nagy szívét a legkeserűbb fájdalmak kardjával döfik át, míg ők — az összegyűltek — földre borulva csókolják szentséges lábait és esdik áldásait“.

Az ily Bottini marchese-ák és Zichy Nándor grófok a jezsuita nevelés szülöttei. Tudjuk, hogy mi e nevelés célja s azért nem csodálkozhatunk, ha eszközei között az imakönyvekben pl.: egy francia könyvben, melynek címe: A Buzgóság könyve ifjú leányok számára“ ily dolgokat lehetni: A papnál van a mennyei kincsek kulcsa; ő nyitja fel a menynek kapuját; ő az Istennek és Isten adományainak sáfára. Az Istenanya nem szállíthatja le fiát az ostyába, de igenis a pap. És ha 200 angyal volna is melletted, még ezek sem tudnának téged feloldozni: míg ellenben egy pap — bármily jelentéktelen legyen is — megteheti azt. Ő így szólhat hozzád: menj el békességgel, én megbocsátok neked. Óh mily nagy mégis a pap!“ Óh igen! Nagy a pap, nagy hatalom a gyóntató székben. És ezt legjobban Franciaország érzi, mert dicsőségének fénysugarait „a pap“ oltogatja kifelé. Attól az időtől fogva, hogy Sadowánál „a német tanítók“ megverték Franciaországot, több súlyt fektetett Franciaország is a népnevelésre. Az eredmény a klerikalizmus diadala és a köztársaság veszélye lett. Gambetta kiadta a jelszót, hogy a klerikalizmus a haza ellensége és a klerikalizmus elleni gyűlölségnek a vallás esett legfőképen és első sorban áldozatul. Az iskolákból a vallás száműzetett és tekintettel arra, hogy a nők felett a gyóntató szék segélyével a papság folyton uralkodott, a nőnevelés vezetésére nőket állítottak, kiket e célra a vallásoktatástól merőben idegen „lycées et colléges de jeunes filles“ cz. intézetekben képeztek ki. Ifjak és leányok vallásoktatásban csakis otthon részesülhetnek, de csak kevesen részesülnek. Ezért a fiatal gonosztevők száma évről-évre növekszik, a jobbak sem igen lesznek valami derék polgárok, mert hiányzik náluk a vallás-erkölcsi alap. A családi élet ezt nem adja meg a legtöbb esetben, hiszen Franciaországban is kísérelteznek már az Augustus-féle „lex Julia de maritandis ordinibus“-szerű törvényekkel, a mi egykor Rómának véghanyatlását mutatta volt és borzasztó színben tünteti fel a Servius Tullius idejében még olyannyira fontos „proletarii“ elenyészésének gyászos következményeit . . . Franciaországon beteljesedett, hogy maga kezével veri meg magát. A nantesi edictum visszavonása óta Scylla és Charybdis között lebegve, hol egyik, hol másíknak veszélyeibe esett. Sőt a még mindig életerős jezsuita befolyás

a francia nép kovászát, a maroknyi hugenotta egyházat is szeretné tönkre tenni, hogy így annál nagyobb legyen a zűrzavar, a kétségbeesés, melyből talán Franciaországban egy másik Belgiumot halászhathatnak ki.

Nem hiányoznak azonban a vigasztaló jelenségek sem. Ime Olaszországban a kis Waldens-egyház lobogtatja az evangélium gyertyalángját. Franciaországban a különböző intézetek vizsgálatain a legelső kitüntetések a hugenotta ifjak és leányok, rendszerint lelkészivadékok viszik el. Bajorországban a kath. centrumpárt összeütközésbe jött eddigi élető talajával, a paraszt-osztálylyal, melynek utoljára felnyilt már a szeme, midőn a centrum egy a parasztságra felettebb terhes kereskedelmi szerződés keresztülviteléhez az ő do ut des politikája alapján hozzájárult. A viszály a centrum alatt bontogatja a fundamentumot. Tehát az evangélium az az igazi erő, mely a kicsinyeket képes megőrizni az ellenséges áramlatok tengerében és más oldalról ott látjuk, hogy az ultramontanismus népbolondítása is csak addig sikerül, míg a nép kiskorú és be nem látja a galád játékot, melyet vele űznek. Ez lesz kétségtelen a mi ultramontánaink sorsa is.

Meg vagyunk mi is győződve, hogy a világ folyását visszafordítani nem lehet. Ezért óvakodunk attól, hogy a mi viszonyainkat is túlsötéten lássuk. De nincsen azért rózsaszínű szemüvegünk sem és ha osztozunk is azok nézetében, kik bizakodnak az ultramontanismus végbukásában, azonban azt is hiszszük másfelől, hogy ez nem magában és nem minden harc nélkül fog bekövetkezni. A puskaport jó mindig szárazon tartani a katonának. Mi is ostromállapotban vagyunk és egyetlen fegyverünk az evangélium. Ha ez nálunk megrozsadásodik: magunk leszünk az okai, ha veszedelembe jutunk. Ne biztassuk magunkat, illetőleg ne bizakodjunk abban, hogy a világ folytonosan haladván, elgázolja a haladás útjában állókat, mert hát a világ haladása nem folyton az egyenes vonal irányában történik. Ne biztassuk magunkat a mohácsi példaszóval folyton, mert ez már eddig százszor többet ártott nemzetünknek, mint a Lajos királylyal csatatéren maradt 24,000 vitéz halála.

Nem lesz érdektelen, ha e külföldi szemlét egy kis hazai statisztikával zárjuk be és felhívjuk a szives olvasót a következők megtételére.

1645-ben volt hazánkban — Erdélyt leszámítva — 4402 protestáns és 743 kath. templom. Ez az évet követő közel másfél század, mintha fontosabb dolog nem is lett volna e haza életében, csak bennünket pusztított és mégis 1790. június 28-ki

replikájukban azt mondhatták az evangélikus követek: „Azt sem lehet megengedni, hogy a nemesség nagyobb része r. kath. volna; a népről pedig bizonyos, hogy nagyobb része evangélikus annak, mint római katolikus“. — Az 1869-ki statisztika azonban már 45·68% római katolikust és 23·36% protestánst mutat a haza lakosaiból, pedig Erdélyt is beszámítja, a mi reánk a katolikusokkal szemben csak előnyös lehetett. 1880-ban a róm. katolikusok és protestánsok arányszáma 47·22% : 23·21%; 1890-ben 47·84% : 22·83%. Azonban azt lehetne mondani, hogy e számadatok kissé homályosak, mivel nem mutatják kellőleg tisztán magában a mi felekezeteink gyarapodási %-át. Azért tehát lássuk ezt is. 1869—80-ig az összlakosság gyarapodási aránya 0·11%. Ezzel szemben a kath. lakosság gyarapodott 0·42%-kal, az ág. ev. lakosság 0·09%-kal, az ev. ref. lakosság 0·03%-kal; 1880—1890 közt az általános gyarapodási % 1·02%, a mivel szemben a katolikusok 1·17%-ot, az ág. evangélikusok 0·66%-ot, az ev. reformátusok 0·94%-ot tudnak felmutatni.

Nem folytatjuk tovább. Sapiienti sat . . . És berekesztjük jelen sorainkat eme szavakkal: Denique eo censeo: ne akarjunk tovább veszíteni.

p-f.